

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ПЕДАГОГИК БОШҚАРУВ НАЗАРИЯСИ

Олимов Содиқ Анвар ўғли

*Мактабгача таълим ташкилотлари директор ва мутахассисларини қайта тайёрлаш
ва уларнинг малакасини ошириш институти докторанти*
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.039>

Аннотация: Ушбу мақолада таълим муассасасини бошқариш, бошқарув даражалари, педагогик жамоани бошқариш, мактабгача таълим ташкилотларини бошқариш назарияси, бошқарув масалаларида тадқиқот олиб борган олимларнинг фикрлари ҳамда бошқарув вазифалари мазмунини келтирилган.

Калит сўзлар: Бошқарув, мактабгача таълим ташкилотларини бошқариш, бошқарув назарияси, педагогик бошқарув, жамоа, тизим.

ТЕОРИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ В ШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Олимов Содиқ Анвар ўғли

Докторант Института переподготовки и повышения квалификации руководителей и специалистов дошкольных образовательных организаций

Аннотация: В данной статье представлены управление образовательным учреждением, уровни управления, управление педагогическим коллективом, теория управления дошкольной образовательной организацией, мнения ученых, проводивших исследования по вопросам управления, а также содержание задач управления.

Ключевые слова: Менеджмент, управление дошкольной образовательной организацией, теория управления, педагогический менеджмент, коллектив, система.

THEORY OF PEDAGOGICAL MANAGEMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Olimov Sodiq o'g'li

Doctoral student of the Institute of retraining and advanced training of directors and specialists of preschool education organizations

Annotation: This article presents the management of an educational institution, levels of management, management of a pedagogical team, the theory of management of preschool educational organizations, the opinions of scientists who have conducted research on management issues, and the content of management tasks.

Key words: Management, management of preschool educational organizations, management theory, pedagogical management, team, system.

Мамлакатимиз ҳаётидаги сўнгги ўзгаришлар ва шу билан боғлиқ ҳолда ҳар бир таълим ташкилотининг янги ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий мақомни эгаллашга бўлган объектив эҳтиёжи, шунингдек, мамлакат таълими тарихидаги педагогик ва бошқарув инновациялари оқимининг мисли кўрилмаган кенгайиши, мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарларини янги назорат тизимларини яратиш заруратидан устун кўйди. Бу бир вақтнинг ўзида умуман мактабгача таълим ташкилотини бошқариш тизимининг мақсадини ва унинг ҳар бир қуйи тизимларини (шу жумладан педагогларнинг инновацион фаолиятини ривожлантиришни бошқариш қуйи тизимини) қайта кўриб чиқишни талаб қилди. Таълим амалиётини ривожлантириш мактабгача таълим тизимининг барча ходимларининг ижодий, инновацион салоҳиятининг намоён бўлишига ёрдам беради.

Ҳозирги кунда кўпгина маҳаллий ва хорижий тадқиқотчилар бошқарув нафақат техника ва ишлаб чиқариш соҳаларида, балки мураккаб ижтимоий ва педагогик тизимлар соҳасида ҳам зарур эканлигини алоҳида таъкидлайдилар.

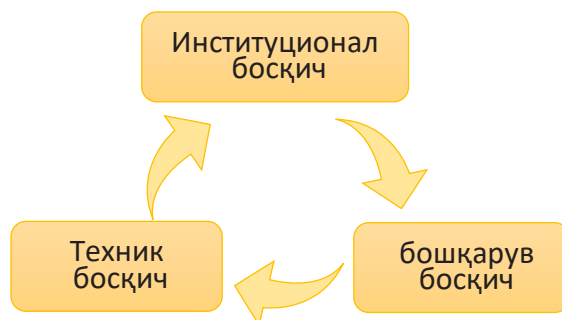
Р.Ҳ.Джўраев ва С.Т.Турғуновларнинг қайд этишларича, таълим муассасасини бошқариш

- бу раҳбарлар билан педагогларнинг ҳамкорликдаги фаолиятдан иборат бўлиб, таълим-тарбия жараёнини илмий асосда ташкил этиш ва уни бошқариш, мазкур жараён иштирокчиларининг фаолиятини мувофиқлаштириш ҳамда талабаларга фанлар бўйича чуқур билим ва ахлоқий тарбия бериш, касб танлашга йўллаш ва ҳар томонлама ривожланган шахсни тарбиялашга йўналтирилган, илмий асосланган фаолият. Шунингдек, таълимда бошқарувнинг асосий мақсади таълим-тарбия жараёни самарали бошқариш ҳамда иштирокчилари фаолиятини ўргатиш, назорат қилишдан иборат [1;2].

Таълим ташкилотларини бошқариш назариясида мактаблар ва мактабгача таълим ташкилотига яхлит мураккаб ижтимоий-педагогик тизим сифатида қаралади. Умумий жиҳатдан таҳлил қиладиган бўлсак, тизим табиий равишда ташкил этилган бир-бирига ўзаро таъсир қилувчи яхлит бирликдан иборат бўлган элементлар тўпламидир [3].

Педагогик назарияда ижтимоий-педагогик тизимнинг асосий мақсади - шахсни ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган педагогик жараёни шакллантириш. –Ижтимоий-педагогик тизимларнинг функционал хусусиятларига мақсадларнинг мавжудлиги, ўзаро таъсирчанлиги, очиқлик, ўзини ўзи ташкил этиш ва ривожлантириш киради. Юқорида санаб ўтилган хусусиятлар мактабгача таълим ташкилоти учун ҳам долзарбдир. Шунга асосланиб, мактабгача таълим ташкилотларини бошқаришда етакчи ёндашувлар мураккаб таълимни тизим сифатида кўришга, уни ўзаро боғлиқ элементлар тўплами сифатида талқин қилишга ва ажралмас объектнинг асосий хусусиятларини аниқлашга имкон беради [4].

Бошқарув масалаларида тадқиқот олиб борган немис олимлари В.Зигерт ва Л.Ланг бошқарувга қуйидагича таъриф берганлар: “Бошқарув – бу одамларни бошқариш ва маблағлардан фойдаланишнинг шундай турики, у қўйилган мақсадга инсоний, иқтисодий ва рационал равишда эришишни таъминлайди”. Америкалик олим П.Друкернинг нуқтаи назари бўйича, “бошқарув - бу фаолиятнинг мужассамлашмаган, оломонни самарали, мақсадга йўналтирилган ва ишлаб чиқарувчи гуруҳга айлантирувчи туридир”. Бошқарув даражалари, одатда учта асосий категорияларга бўлинади:

Бунда бошқаришнинг бошқа категорияларига қараганда кам сонли ҳисобланади ва ўзида юқори бўлган бошқарувчиларини: – вазирлар, ректорлар, компания директорлари, кенгаши раиси, генераллар ва мактабгача таълим бошқаришни қамраб олиши мумкин. Юқори бўлган бошқарув раҳбарлари шундай шахсларки, улар ташкилотнинг муҳим қарорларини қабул қилинишида масъул ҳисобланишади. Уларнинг иши жуда катта босимга эга, қизғин ва ушбу ташкилот мавжуд экан, аниқ бир чегаралар мавжуд эмас [5].

Шундай қилиб, педагогик бошқарув ижтимоий бошқарувнинг муҳим қисми ҳисобланиб, ўз мақсади, предмети, манбалари ва таркибларига эгадир.

Умуман олганда бошқарув – бу турли хил табиатдаги (техник, биологик, ижтимоий) ташкилий тизимларнинг функцияси бўлиб, уларнинг тузилишини сақлаб қолиш, маълум бир ҳолатни ушбу тизим мавжудлигининг объектив қонунларига мувофиқ сақлаш, дастурни амалга ошириш ёки онгли равишда белгиланган мақсад.

Бошқариш маълум бир объектга ташкилий, режали, тизимли таъсир кўрсатиш демакдир. Таълим муассасасининг педагогик фаолиятини бошқариш деб эса педагогик жараёнини режалаштириш, ташкил этиш, рағбатлантириш, натижалари назорат ва таҳлил қилишга айтилади. Таълим ташкилотларини бошқариш тушунчаси таълим ташкилотларининг менежменти назарияси

билан бойтилди. Менежмент назарияси ходимларга нисбатан ишонч, уларнинг унумли меҳнат қилишлари учун шароит яратиш ҳамда ўзаро ҳурмат билан тавсифланади [6].

Бошқарув соҳасининг вазифаси яхлитликни сақлаш, мақсадларга эришиш ва ташкилотни ривожлантиришдан иборат бўлиб, бир ёки ундан ортиқ шахсларнинг ахборотни қабул қилиш ва қайта ишлашнинг такрорий цикллари асосида режалаштириш, ташкил этиш, тартибга солиш ва назорат қилиш каби фаолиятни ҳам бошқаради.

Б.С.Лазарев таълим муассасаси ичидаги бошқарув таърифида ушбу ўзига хос фаолиятнинг хусусиятларини қуйидагича таърифлайди: функционал таркиби (режалаштириш, ташкил этиш, назорат қилиш ва бошқариш), мақсади (ўқув жараёни иштирокчиларининг биргаликдаги фаолиятини ташкил этиш ва унинг таълим мақсадлари ва таълим муассасасини ривожлантириш мақсадларига эришишга йўналтирилганлиги [7].

Мактабгача таълим ташкилотларини педагогик бошқарувнинг таркиби қуйидагилардан иборат:

Мудира – Ходимлар – Педагогик жамоа – Билим – Жамият – Болалар – Оила – Тарбиячи – Педагогик жамоа – Ходимлар жамоаси – Таълим (Касбий таълим) – Жамият каби тизими.

Мактабгача таълим ташкилотларини педагогик бошқарувни учта асосий турини ажратиш мумкин:

таълим-тарбиянинг концептуал режадаги масалалари (таълим-тарбияни узоқ муддатли режалаштириш, истиқболи билан боғлиқ стратегик вазифалар (дарслик, ўқув услубий қўлланма кабиларни яратиш));

таълим тарбия жараёнини техник-технологик таъминоти билан боғлиқ масалалар (янги таълим техникаси ва технологияларни яратиш, жорий қилиш);

педагогик фаолиятни таъминлаш билан боғлиқ масалалар (кадрлар масаласи, педагогик жамоалардаги ижтимоий-педагогик муҳитни ҳисобга олиш ва бошқалар). Бошқарув тизими очик мураккаб тизим ҳисобланади.

Педагогик жамоани бошқарувда педагогик ҳолатларни, таълим жараёни ва унинг вазифаларини ҳисобга олиш лозим. Педагогик жамоани таркибига эътибор берадиган бўлсак, у мудира, тарбиячилар ва педагогларни ташкил этади. Педагогик жамоа мудира, тарбиячилар ва МТТнинг бошқа ходимлар ўртасидаги боғлиқлик, таълимнинг тузилиши, тарбиячилар ва бошқа ходимларнинг, гуруҳ болаларининг билиш фаолиятини шакллантириш, таълим-тарбия жараёнида гуруҳ болаларни баркамол инсон сифатида шакллантириш каби муҳим муаммоларни тадқиқ этади. Педагогик жамоада ўқув-тарбия жараёнларининг ўзига хос хусусиятлари, замонавий таълим-тарбия назариясининг вазифаларини тадбиқ этиш билан шуғулланилади. Педагогик фаолият доимо МТТ ходимлари жамоаси доирасида олиб борилади. Шу муносабат билан раҳбар педагогик жамоанинг ички ҳаётига оид ўзига хос қонун, қоида ва хусусиятлар ҳақидаги билимларга эга бўлиши лозим [5].

Таълим тизимини бошқариш муаммоларининг таниқли тадқиқотчиси М.М.Поташник оптимал натижага эришиш учун педагогик бошқарув концепциясида фаолиятнинг мақсадга мувофиқлигини, педагогик жараён субъектларининг ўзаро таъсирида бошқарув қарорларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни таъкидлайди [8].

Умуман олганда, таълим муассасасининг ички бошқарув тизими тадқиқотда ўзаро боғлиқлиги туфайли бошқарув функцияларини ва уларнинг бошқариладиган объектга тегишли таъсирини амалга ошириши мумкин бўлган ўзаро боғлиқ бўлган элементлар тўплами сифатида тушунилади.

Таълим ташкилотларини бошқариш соҳасидаги бир қатор назарий ишларда, педагогик бошқарув – глобал алоқа тамойилларига асосланган, жамият мақсадлари эришишига олиб келадиган шакллар ва технологиялар, махсус ташкилий хусусиятлар тўплами билан тавсифланган бошқарув фаолият тури сифатида белгиланади.

Бироқ, ушбу нуқтаи назардан келиб чиққан ҳолда айтишимиз мумкинки, бошқарув фаолияти жараёнида ўқув жараёни иштирокчиларининг шахсий тажрибасидаги ўзгаришларга деярли эътибор берилмайди.

Шу нуқтаи назардан келиб чиққан ҳолда айтишимиз мумкинки, бошқарув – бу субъектнинг объектга мақсадли таъсири ва таъсир қилиш натижасида иккинчисининг ўзгариши ёки бошқа мавзуга мақсадли таъсир қилиш жараёни, бу ҳам иккинчисининг ўзгаришига олиб келади. Бошқарув бир қуйи тизимга – бошқарувга, иккинчисига – бошқариладиган тизимга, унда содир

бўлаётган жараёнларга ахборот сигналлари ва бошқарув ҳаракатлари орқали таъсир қилиш орқали амалга оширилади.

Бошқарувнинг ушбу талқинида унинг «субъект-субъект табиати» ҳисобга олинади, чунки фаолият фақат бошқарув учун тан олинади ва бошқариладиган шахс белгиланган меъёрга қатъий риоя қиладиган пассив ижрочи сифатида қабул қилинади.

Хулоса қиладиган бўлсак, тадқиқот натижаларини умумлаштириш ва мактабгача таълим тизимини ривожлантириш тенденциялари таълим муассасасини бошқариш усулларида бир қатор ўзгаришлар юзага келганлигини айтишга имкон беради. Яъни, мактабгача таълим ташкилоти раҳбарига –бошқарув усуллари кўллаш учун ҳам таълим муассасасини бошқариш фанининг асосий назарий тамойиллари ва педагогик бошқарув ғоялари, педагогик жамоанинг ҳар бир аъзосини билиши керак. –Бу якуний натижага янада самарали эришишни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Djurayev R.H., Turg'unov S.T. Ta'lim menejmenti «Voris-nashriyot». T. -2006.

Djurayev R.X., Turg'unov S.T. Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarini boshqarishda menejmentning asosiy tushunchalari. –Т.: Fan, -2006.

Зверева В.И. Организационно-педагогическая деятельность руководителя школы. 2-е изд., перераб. и доп. -М.: Новая школа, 1997. -320 с.

Третьяков П.И. Управление образовательной школой в крупном городе. - М.: Педагогика, 1991. - 187 с.

Babayeva D.R., Abdullayeva M.A., Jumasheva G.X. Maktabgacha ta'limni boshqarishning ilmiy asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent – 2020.

В.Х.Ходжыев Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - Т.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet.

Лазарев В.С. По кн.: Давыденко Т.М. Рефлексивное управление школой: теория и практика. - Москва-Белгород, 1995. - С. 67

Управление развитием школы: Пособие для руководителей образовательных учреждений. / Под ред. М.М. Поташника и В.С. Лазарева. - М.: Новая школа, 1995.- 464 с.